چاوخشاندنێکی خێرا بە ژياننامەی ئانارشيستی ئيتاڵيايی (ئێريکو مالاتێستا)

لەفارسيەوە: ڕێبازمستەفا

ئێريكو مالاتێستا (١٤/ ١٠/ ١٨٥٣-٢٢/ ٧/ ١٩٣٢) ئانارشی - كۆمۆنيستێكی ئيتاڵيايی بوو، ناوبراو لەسەرەتا ئانارشيستێكی شۆڕشگێڕ بوو، زۆربەی ژيانی لە دەربەدەری و دوور لە وڵاتی خۆی زياتر لە دە ساڵی ژيانی لە زينداندا بردوە تەسەر، ئێريكو لە چەند ڕۆژنامەيەكی ڕاديكاڵدا بابەتی دەنووسی و بڵاوی دەكردنەوە وهەروەها هاوڕێی "ميخائيل باكونين" بوو.

مالاتێستا لە سانتا ماريا كاپوا ڤێتەر لە ئەياڵەتی كاسێرتای (باشووری ئيتاڵيا) هاتۆتە دنيا، كاتێك بەهۆی نامەيەككە بۆ شا ڤيكتۆر ئەمانوێلی دووەمی نووسی و تيايدا نارەزايی لە سەر ناعەدالەتی ناوچەيی دەربڕيبوو دەستگيركرا، كە ئەوەيە كە مينگێرانی درێژخايەنی ناوبراو بوو وئەو كاتتە مەنی تەنها چواردە ساڵان بوو. ئەو كاتەی كە خەريكی خوێندنی ڕشتەی پزيشكی بوو لە زانكۆی "ناپاس" لەگەڵ كۆماريخوازيی مازانيەكان ئاشنا بوو، بەڵام لە ساڵی "١٨٧١" بەهۆی بەشداريكردنی لە خۆپيشاندانەكان لە زانكۆ دەركرا. بەهۆی خولياى بۆ كۆمۆنی پاريس و تا ڕادەيەكيش بەهۆی دۆستايەتی لەگەڵ كارملو پالادينو پەيوەندی بە هۆبەی ناپلی ئەنجومەنی نێودەوڵەتی كردووە، لە هەمان ساڵدا بە شێوەيەكی خۆفێركەرانە فێری نۆژەنكردنەوەی مەكينەوكارەبا بووە.

لە ساڵی "١٨٧٢" دیداری لەگەڵ ميخائيل باكونين كرد، لەگەڵ ئەودا بەشداريكرد لە كۆنگرەی نێودەوڵەتی (ئايمەر). مالاتێستا، چوار ساڵ دواتر يارمەتی پەرەپێدانی بڵاوكردنەوەو ڕاگەياندنەكانی ئەنتەرناسيونال ليستيدا لە ئيتاڵيا، ناوبراو دووجار بەهۆی ئەو چالاكيانەوە دەستگيركرا.

لە مانگی نيسانی/ ١٨٧٧ مالاتێستا، كارلو كافيرۆ ونزيكەی سی كەسی ديكە، وەك (هەلقەی Russian stepnin) هەلقەيەككە لە سەدەی نۆزدە لە روسيا بووكە (sergius michaělovitch

kravchinski)ی سه رۆکی پۆلیسی نـهـێـنـی روسـیـای لـه سـاڵی "١٨٧٨" به خه نجه رکو شت) ، سه رهه ڵدا نێکیا ن له بێنێڤێنتۆ (b e n e v e n t o) د ه ستپێکرد و بێ د ه رگیری دێها ته کا نی لیتینۆ (letino) گا لو (gollo) یا ن گرت ، سه رهه ڵداوه کانبه ڵگه و دیکۆمێنتی با جگر ییا نسو تا ند و کۆ تا یی ها تنی حکو مه تی پا د شا یا نراگه یا ند وله لا یه ن خه ڵکه و ه پێشو ا زیا نلێکرا ، ته نا نه ت قه شه یه کی نا وچه ییشلا یه نگری خۆ ی بۆ را گه یا ند ن ، به ڵا مد وا ی جێهێشتنی گا لو له لا یه نسه ربا زا نی حکو مه ته و ه گیرا ن ودوا ی شا زد ه ما نگته بریه کرا ن ، دوای ژما ره یه کپه لاما ری تیرۆرستی دژی بنه ما ڵه ی پا د شا یه تی وبنه ما ڵه کا نیا ن ، که سه را دیکا ڵه کا نکه وتنه ژێرچا ودێری به ر د ه وا می پۆ لیس ، ته نا نه تله گه ڵ ئه و ه شدا که ئا نا رشیسته کا نبا نگه شه ی ئه وه یا ند ه کرد گوا یه ئه وانپه یوه ندیا ن به وپه لا ما را نه وه نییه ، ما لا تێستا که پشتیوا نی شۆ ڕشی کۆ مه ڵا یه تی بو و ، ئـه ویشـکـه وتـه ژێـرئـه وچـاودێـریـانـه ی پـۆلـیـس ، دوای گـه ڕانـه وه بـۆنـاپـۆل ، نا چا ربو وکه ئیتا ڵیا به جێبهێڵا ، به هۆ ی ئه وهه لومه رجا نه قۆنا غی دوورود رێژی ئاواره ییبوونه کانی ده ستیانپێکرد .

بۆ ما و ه یه کی کو رتچو و ه میسرد یدا ری له گه ڵ د ۆ ستا ن و ها و ڕێئیتا ڵییه کا نی خـۆی کـرد ، بـه ڵامـزۆرزوولـه لایـه ن کۆنسولگه ری ئیتاڵیا له وێ دوورخرایه وه ، له دوای سه فه رکردنی وکا رکرد نی له نێو که شتییه کی فه ڕه نسی وڕێگه پێنه دانی بۆ چو ونه نێو سوریا وتو رکیا وئیتا ڵیا لـه شـاری مـارسـدابـه زی ولـه وێ چـووه ژنـێـفـلـه سـویـسـرا ، پـاشـانچـووه نـێـو هه ندێ کۆڕوکۆبوونه وه ی ئانارشیستی لـــه وێ ، لـــه وێ لـــه گـــه ڵ ئه لینری ر ێکلو و پیته ر کر ۆ پۆ تکین هـاوکـاریـکـردلـه بـڵاوکـردنـه وه ی بڵاوکراوه که ی نا وبراو (lereveito) ئـه گـه رچـی ئـه وزۆرزوولـه سـویـسـراش ده رکراوله سا ڵی "١٨٨٠" دوای تێپه ڕبوون بـه ڕۆمـانـیـا پـاریـس وبـه لـژیـکـا چـووه له نده ن .

ما لاتێستا له له ند ه نو ه کدۆندرمه فرۆش و میکانیسیه نکاری ده کرد وله سا ڵی "١٨٨١" به شدا ری له کۆ نگره ی نێو نه ته وه یی کرد ، که نێو نه ته و ه یی ئا نا رشیستی تـیـادروسـتـبـوو . لـه سـاڵی "١٨٨٢" چو و ه میسرتا کو د ژی کۆ لۆ نییه کا نی به ریتا نیا خه با تبکا ت ، پا شا نسا ڵێك دواتـربـه درزیـه وه گـه ڕایـه وه ئـیـتـاڵـیـا ، له فلۆ را نسهه فته نا مه ی ئا نا رشیستی (la question sociale) (پرسی کـۆمـه ڵایـه تـی) دامـه زرانـد ، کـه تـیـایـدا خۆ شه و یستر ینبه رهه می خۆ ی وا ته (fra cantalini) (له نێووه رزێراندا) ی بۆ یه که مجا ربڵا وکرد ه وه . ما لا تێستا لـه سـاڵی "١٨٨٤" گـه ڕایـه وه نـاپـۆلی لـه کـاتـێـکـداکـه چاوه ڕێـبـووسـێ سـاڵ بچێته نێو زیندا نتا کوکا ری په رستا ری له نێوقوربا نیا نی په تا ی به ربڵاوی کۆلێرا بکا ت . جا ڕێکید یکه له زیندا نی ئیتا ڵیا رایـکـردوخـۆی گـه یـانـده ئـه مـه ریـکـای بـاشـوور ، لـه سـاڵی "١٨٨٥" لـه بـۆیـنـس ئا یرسگیرسا یه وه ، له وێ بڵاوکردنه وه ی هه فته نا مه که ی د ه ستپێکرد ه وه و له د ا مه زرا ند نی یه که مینسه ند یکا ی کرێکا را نی خه با تگێڕ ی ئه رجه نتین سه ند یکا ی نا نه واکا نبه شدا ریکرد وله وێ کا ریگه ری ئانا رشیستی بۆسا ڵا نێکی د رێژ به سه ربزاڤی کرێکاریه وه جێهێڵا .

لـه گـه ڵ گـه ڕانـه وه ی خـۆی بـۆ ئـه ورو پـا له سا ڵی " ١٨٨٩ " ڕۆژنا مه یه کی به نا وی (lassociazion) له شاری نیسشا رێك له با شووری فه ڕه نسا بڵاوکرد ه وه ، تا ئه و د ه مه که نا چا ربووبه خێرا یی بگه ڕێته وه ، بۆ ما وه ی " ٨ " سا ڵی د وا تریشما ڵا تێستا له له ند ه نجێگیر بو و ، به ڵا مگشتی نهێنی بۆ ئیتا ڵیا وفه ڕه نسا و سو یسرا هه ر هه بو و ، له گه ڵ ئه ترید دیلما ڕۆڵچو و ه کۆ نفرا نسێکله ئیتا ڵیا له د رێژه ی ئه و ما وه یه دا به شێکله نو وسینه کا نی خۆی وه ك (lanachia) ی نـــووســـی ، دوای ئه وه له سا ڵی " ١٩٠٧ " مالاتێستا به شداری له کۆنگره ی ئه نته رنا سیونا لی ئانارشیستی ئـه مـسـتـردامـکـرد ، لـه وێ وتـوێـژێـکـی زۆرگـرنـگـی لـه گـه ڵ پـیـرمـونـالـه بـاره ی ئا نا شیز م و سه ند یکا لیز مپێشکه ش کرد ، مونا شا ڕێنوێنی ئه وه ی د ه دا که سه ند یکا لیزمشۆ ڕشێکه وهه لو مه رجی شـۆرشـی کـۆمـه ڵایـه تـی دێـنـێـتـه ئـارا ، له کا تێکدا که ما لا تێستا وا ی خسته ڕوو که سه ند یکا لیز مبه ته نیا به سنییه ، ئه وپێی وابو وکه یه کێتییه پیشه ییه کا ن ریفۆ رمخوا زن وته نا نه تهه ند ێکجا ر ره نگی کۆ نسر ڤا تیستیشبن ، له گه ڵ کریستیه نکرنلیسون (christiaan cornelissen) یه کێتیی کرێکا رانی ئه مه ریکا یا نو ه کنمو و نه با سکرد که یه کێتییه کا نی کرێکا را نی پسپۆ ڕ هـه نـدێـکـجـاربـۆداکـۆکـی لـه پـێـگـه ی تا راد ه یه کبا ڵا تری خۆیا ننه یا ری له گه ڵ کرێکا را نی سا ده دا ده که ن . ما لا تێستا لـه سـاڵی "١٩١٢" لـه بـه رده مـدادگـای پۆلیسی شه قامی بۆو (bow street) ئا ما ده بوووبه تا وانی تۆمه تهه ڵبه ستن و بوختا نزیندا نی کرا ودوا ترئه وحوکمه به هۆی که مپینی راگه یاندنه رادیکاله کان و خۆپێشا ندا نی ڕێکخراوه کرێکا رییه کا ن هه لو ه شێند را یه وه . ما لا تێستا دوا ی جـه نـگـی یـه کـه مـی جـیـهـانـبـۆدوایـین جـارگـه ڕایـه وه ئـیـتـاڵـیـا ,دووسـاڵ دوای گه ڕانه وه ی له سا ڵی " ١٩٢١ " حکومه تی ئیتا ڵیا دووبا ره خستیه وه زیندا ن ، به مشێوه یه ئه ودووما نگبه رله ها تنه سه رد ه سه ڵا تی فا شیسته کا نله زیندا ن ئازادکرا ، سا ڵی " ١٩٢٤ تا ١٩٢٦ " کا تێککه (بـنـیـتـۆمـۆسـۆلـیـنـی) سـه رجـه م بـڵاوکـراوه کـانـی سـه ربـه خـۆکـانـی دا خست ، ما لا تێستا گۆ ڤا ری (پێنسیرۆ ڤۆلۆنت ... (pensiero e volonto) ی بـڵاوکـرده وه ، ئـه گـه رچـی رووبـه ڕووی ئـازاربـووه وه وگـۆڤـاره کـه ی کـه وتـه بـه ر سا نسۆ ری حکو مه ت ، ئه و له سا ڵه کا نی دوایـی تـه مـه نـی تـاراده یـه کـبـه ئـارامـی تێپه ڕا ند ووه ککا ره با چییه کژیا نی د ه برد ه سه ر . دوای چه ند ینسا ڵ ئێش و ئازاربه د ه ستنه خۆشیی هه نا سه سواری دووچا ری نه خۆ شی سییه کا نبو ه وه و دوای چـه نـدهـه فـتـه لـه گـه ڵ ئـه وه ی کـه " ١٥٠٠ " لیتر ئۆ کسیژ نیا نله چه ند سـه عـاتـداپـێـی ده دا ، بـه هـه مـان نه خۆشیه وه له ڕۆژی هه ینی ٢٢ ی تـه مـووزی سـاڵی "١٩٣٢" گـیـانـی سپارد .